

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMING RHETORICAL COMPETENCE OF FUTURE PSYCHOLOGISTS

У статті визначено й обґрунтовано педагогічні умови формування та розвитку риторичної компетентності майбутніх психологів у закладах вищої освіти. Зазначено, що риторична підготовка студентів-психологів буде ефективнішою завдяки впровадженню та реалізації таких педагогічних умов, як: розвиток мотиваційно-ціннісної сфери особистості щодо риторичної компетентності як складової частини професійної підготовки психолога (усвідомлення важливості риторичної компетентності, залучення студентів до участі в публічних університетських заходах, створення університетських ораторських гуртків, проведення конкурсів на кращого оратора, організація зустрічей із теоретиками і практиками ораторської майстерності та психологами); удосконалення та розширення змісту комунікативної підготовки з урахуванням компонентів риторичної компетентності (забезпечення єдності компонентів риторичної компетентності, практичне спрямування риторичної підготовки, упровадження додаткових нормативних і елективних риторикознавчих дисциплін); упровадження та застосування в освітньому процесі інноваційних технологій риторичної підготовки студентів-психологів (особистісно орієнтовані, когнітивно орієнтовані та діяльно орієнтовані технології); інтегрування риторичних умінь і навичок у профільну підготовку психологів (налагодження міждисциплінарних зв'язків, проєктування та проведення інтегрованих занять, розроблення професійно орієнтованих завдань тощо). Зазначено, що визначені умови є основою для створення методики формування та розвитку риторичної компетентності майбутніх психологів, а реалізація зазначених умов риторичної підготовки майбутніх психологів сприятиме досягненню високого комунікативного-риторичного рівня спілкування, що забезпечить готовність до ефективно професійної діяльності.

Ключові слова: риторична компетентність, риторична підготовка, педагогічні

умови, інноваційні технології, інтеграція навчання, міжпредметні зв'язки.

The article defines pedagogical conditions of formation and development of rhetorical competence of future psychologists in higher education institutions. It is stated that the rhetorical training of psychology students will be more effective through the introduction and realization of the following pedagogical conditions: development of the motivational-value sphere of the individual regarding rhetorical competence as a component of the psychologist's professional training (awareness of the importance of rhetorical competence, involvement of students in public university events, creation of university schools of oratory, conducting competitions for the best orator, arranging meetings with theorists and practitioners of oratory and psychologists); improving and expanding the content of communicative training, taking into account the components of rhetorical competence (ensuring the unity and integrity of the course, practical orientation of rhetorical training, introduction of additional normative and elective rhetorical disciplines); introduction and application in the educational process of innovative technologies of rhetorical training of students-psychologists (personally oriented technologies, cognitively oriented technologies and activity oriented technologies); integrating rhetorical and psychological skills in profile training (cross-curricular communication, integrated lessons, professional development, etc.). The author noted that certain conditions are the basis for creating a methodology for the formation and development of rhetorical competence of future psychologists and the implementation of these conditions of rhetorical training of future psychologists will contribute to the achievement of high communicative-rhetorical level of communication, which will ensure effective professional activity, readiness for communication in any professional situation.

Key words: rhetorical competence, rhetorical preparation, pedagogical conditions, innovative technologies, integration of learning, cross-curricular links.

УДК 37.015:159.9:808.5

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-16-1-15>

Конівіцька Т.Я.,

мол. науковий співробітник

Львівського державного університету
безпеки життєдіяльності

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Сучасна система вищої освіти України потребує нового погляду й удосконалення, оскільки має забезпечувати якісну професійну підготовку в закладах вищої освіти (далі – ЗВО) відповідно до викликів і запитів нинішнього інформаційного суспільства. Нині важливо не лише знаходити інформацію, а й уміти якісно доносити її до інших, обґрунтовувати свої погляди й ідеї, тобто для особистісної та професійної реалізації потрібно розвивати риторичну компетентність. Особливо важливо формувати риторичні вміння і навички для майбутніх психологів у процесі професійної підготовки у ЗВО, оскільки спілкування є основним інструментом діяльності психолога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичні засади наукової категорії «педаго-

гічні умови» визначили й обґрунтували у своїх працях В. Андреева, Ю. Бабанський, І. Зязюн, Н. Іпполітова, М. Козяр, Б. Купріянов, А. Литвин, А. Найн, О. Пехота, Н. Яковлева й ін. Науковці, які досліджують формування риторичної компетентності, також вивчали і впроваджували педагогічні умови, зокрема: розвитку риторичної компетентності майбутніх викладачів – Л. Каніболоцька, риторичної культури викладачів – О. Залюбівська, риторичних умінь у фаховій підготовці майбутніх учителів початкової школи – Н. Калюжка, формування риторичної компетентності учнів основної школи у процесі навчання української мови – В. Нищета; формування риторичної компетентності фахівців різного профілю – О. Корчова, Є. Тягнирядно тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на ґрунтовні напрацювання згаданих вище й інших науковців, вивчення особливостей підготовки майбутніх психологів і особистий досвід викладання риторикознавчих дисциплін для студентів-психологів у ЗВО дозволили виявити низку недоліків щодо ефективної риторичної підготовки відповідно до їхніх професійних потреб. Вважаємо, що для більш результативного процесу формування риторичної компетентності майбутніх психологів необхідно визначити, обґрунтувати, апробувати на практиці, скоригувати та впровадити в освітній процес необхідні та достатні педагогічні умови.

Мета статті – обґрунтування педагогічних умов формування та розвитку риторичної компетентності майбутніх психологів.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи методологічні засади поняття «педагогічні умови», науковці визначають педагогічні умови як «комплекс спеціально спроектованих чинників впливу на зовнішні та внутрішні обставини навчально-виховного процесу й особистісні параметри всіх його учасників». Водночас педагогічні умови забезпечують цілісність навчання та виховання, сприяють формуванню ключових і професійних компетентностей [4, с. 32]. Безперечно, сукупність педагогічних умов в освітньому процесі має відповідати специфіці професійної підготовки майбутніх фахівців і реалізуватися шляхом удосконалення структурно-змістового, науково-методичного й інформаційного забезпечення [3, с. 467].

У нашому дослідженні *педагогічні умови формування та розвитку риторичної компетентності майбутніх психологів* ми розглядаємо як важливий компонент освітньої системи, який охоплює спеціально реалізовані можливості (чинники, обставини) освітнього середовища закладу, що впливають на всі аспекти риторичної підготовки студентів і забезпечують ефективну професійну діяльність фахівця зі спеціальності «Психологія».

На основі аналізу психолого-педагогічної наукової та методичної літератури щодо професійної підготовки майбутніх психологів у ЗВО, а також практики викладання риторикознавчих дисциплін вважаємо, що риторична підготовка студентів-психологів буде ефективнішою за визначених нами педагогічних умов. Охарактеризуємо ці педагогічні умови та їхній вплив на формування професійних якостей конкурентоспроможного фахівця-психолога.

1. Розвиток мотиваційно-ціннісної сфери особистості щодо риторичної компетентності як складової частини професійної підготовки психолога. Перша педагогічна умова передбачає забезпечення стійкої професійно орієнтованої мотивації студентів, розвитку ціннісної складової частини риторичної компетентності, оскільки нині є необхідність розроблення систематизованого та

внутрішньоінтегрованого процесу, який сприятиме розвитку ціннісних орієнтацій у студентів. Погоджуємося з дослідниками, що традиційні підходи до освітнього процесу у ЗВО не сприяють цілеспрямованому формуванню у студентів настанови на професійний успіх [2, с. 77].

Розглядаючи мотивацію до формування риторичної компетентності під час навчання у ЗВО, передусім варто наголосити на важливості розуміння студентами-психологами розвитку риторичної компетентності для майбутньої професійної діяльності, адже спілкування є основним інструментом їхньої щоденної роботи. Зауважимо, що мотивацію до формування та розвитку риторичної компетентності майбутніх психологів варто розглядати не лише у професійному контексті, а як необхідну складову частину становлення високорозвиненої особистості в сучасному комунікаційному суспільстві, самореалізації у професійній діяльності та громадському житті, тобто як надпрофесійний конструкт.

На наш погляд, розвитку мотивації до риторичної активності, творчого розвитку, креативності, безперечно, сприяє позитивна, довірлива атмосфера між студентами і викладачем, налагодження ділових, конструктивних стосунків, суб'єкт-суб'єктної взаємодії з урахуванням індивідуальних психологічних якостей, рівня підготовленості, особистих потреб, здібностей і побажань.

Функціонування й активна участь студентів в університетських, міжуніверситетських ораторських гуртках (клубах, школах), відвідування заходів у системі неформальної освіти сприятиме розумінню важливості ораторської майстерності для особистісного розвитку та професійного становлення. Отже, професійно спрямоване навчання риторики та поєднання різних видів формальної, неформальної й інформальної риторичної підготовки є дієвими чинниками мотиваційно-ціннісної орієнтації студентів-психологів. Розвиток мотивації до риторичної компетентності та формування відповідних ціннісних орієнтацій, на нашу думку, має реалізуватися через упровадження таких заходів:

- усвідомлення важливості риторичної компетентності для особистісного та професійного зростання, громадської й іншої діяльності;
- залучення студентів-психологів до участі в публічних університетських заходах (студентські семінари, конференції тощо);
- створення університетських ораторських гуртків, клубів тощо;
- проведення конкурсів на кращого оратора (конкурс промов, конкурс на краще декламування віршів тощо);
- організація зустрічей (бесіди, панельні дискусії, тренінги) з теоретиками і практиками ораторської майстерності та відомими психологами

в межах університету та залучення студентів до відвідування таких заходів за межами закладу.

2. *Удосконалення та розширення змісту комунікативної підготовки студентів-психологів з урахуванням компонентів риторичної компетентності.* Відповідно до розроблених і затверджених галузевих стандартів вищої освіти, комунікативна компетентність студентів-психологів є важливою складовою частиною їхньої підготовки, яка передбачає вміння доносити до фахівців і нефахівців інформацію, ідеї, проблеми, рішення та власний досвід у галузі професійної діяльності, тобто здатність ефективно формувати комунікативну стратегію [5]. Уважаємо, що саме ці аспекти формує та розвиває риторична підготовка майбутніх психологів під час навчання у ЗВО на першому (бакалаврат) та другому (магістратура) освітніх рівнях.

Безперечно, зміст риторичної підготовки у ЗВО має базуватися на чіткій структуризації, наступності, неперервності, спрямовуватися на врахування особливостей майбутньої професійної діяльності психологів. Зміст риторичної підготовки студентів-психологів повинен сприяти формуванню риторичної компетентності відповідно до потреб професійної діяльності. Курси мають бути професійно орієнтованими, адже майбутні психологи на всіх етапах професійного становлення готуються до конструктивного діалогу, ухвалення відповідальних рішень тощо. Завдання курсу має відповідати принципам контекстного навчання, яке передбачає моделювання майбутніх професійних ситуацій у поєднанні з усіма принципами й аспектами риторичної діяльності.

Формування та розвиток риторичної компетентності, на нашу думку, потребують змін у системі вивчення риторикознавчих дисциплін. Поєднання всіх частин риторики (історія, теорія, практика та техніка) в одному семестрі в межах одного курсу для ефективного розвитку риторичних знань, умінь і навичок вважаємо нераціональним, адже вивчення теоретичної складової частини курсу (історія та теорія) без розвитку практичних навичок і формування техніки риторики ніколи не дасть бажаного результату. Підвищення рівня риторичної компетентності потребує збільшення обсягу часу (кількість годин) на вивчення риторики або поділу навчальної групи на дві підгрупи, що дасть змогу краще засвоювати й удосконалювати практичні навички риторики, зокрема ораторської майстерності, а також упровадження додаткових нормативних і елективних риторикознавчих дисциплін професійного спрямування.

Уважаємо, що реалізувати другу педагогічну умову можна шляхом дотримання таких умов:

– забезпечення єдності компонентів риторичної компетентності (мотиваційно-ціннісний, інформаційно-когнітивний, функціонально-діяльнісний,

професійно-адаптивний) і цілісності всієї риторичної підготовки;

– забезпечення практичного спрямування риторичної підготовки (цілеспрямоване поєднання здобутих теоретичних риторичних знань студентів із розвитком практики мовлення протягом усього періоду їхнього навчання);

– упровадження додаткових нормативних і елективних риторикознавчих дисциплін професійного спрямування до навчальних планів підготовки майбутніх психологів у ЗВО.

3. *Упровадження та застосування в освітньому процесі інноваційних технологій риторичної підготовки студентів-психологів.* На слухну думку науковців і практиків, інноваційні педагогічні технології в навчальній діяльності містять сукупність інструментальних засобів, які потрібні для оптимізації освітнього процесу та набуття студентами належного рівня необхідних компетентностей, зокрема риторичної, як гарантованого результату навчання.

Ефективний розвиток риторичної компетентності потребує вдосконалення методичних засад риторичної підготовки у ЗВО. Передусім зазначимо, що проблема впровадження інноваційних педагогічних технологій, оновлення форм організації та методів освітнього процесу має вирішуватися в контексті реалізації у ЗВО особистісно орієнтованої парадигми освіти й сучасних методологічних підходів. На наш погляд, для формування риторичної компетентності майбутніх психологів основну увагу доцільно приділяти застосуванню технологій, які націлені безпосередньо на розвиток особистості, зокрема особистості риторичної.

Особистісно орієнтовані технології у процесі викладання риторики спрямовані на розвиток активної риторичної особистості, тобто висококомунікативного фахівця, здатного самостійно створювати та корегувати свою комунікативну діяльність, а також адекватно рефлексувати. Особистісно орієнтовані технології в контексті розвитку риторичної компетентності передбачають упровадження та застосування інтерактивних методів навчання, тренінгів із розвитку особистості тощо.

Когнітивно орієнтовані технології в контексті формування риторичної компетентності розвивають уяву й асоціативне мислення та спеціально націлені на розвиток інтелектуальних здібностей особистості, забезпечують активну мовленнєво-мисленнєву діяльність. Когнітивно орієнтовані технології у процесі формування риторичних умінь і навичок на заняттях риторики передбачають застосування проблемного навчання, діалогічних методів навчання, проведення тренінгів, дискусій тощо.

Діяльнісно орієнтовані технології забезпечують формування практичних риторичних умінь і навичок у студентів-психологів відповідно до потреб подальшої професійної діяльності. Ці технології передбачають застосування контекстного

навчання через моделювання професійних ситуацій, організацію ділових ігор, імітаційно-ігрове моделювання процесів психологічної діяльності (консультування); використання елементів проєктного навчання (інформаційні, творчі, ігрові, дослідницькі проєкти) тощо.

На нашу думку, реалізація третьої педагогічної умови передбачає застосування таких технологій навчання:

- особистісно орієнтовані технології (спрямовані на формування та розвиток в освітньому процесі активної риторичної особистості);
- когнітивно орієнтовані технології (сприяють розвитку інтелектуальних здібностей особистості за допомогою вирішення проблемно-пошукових завдань);
- діяльнісно орієнтовані технології (забезпечують формування–практичних риторичних умінь і навичок у процесі контекстного навчання).

4. *Інтегрування риторичних умінь і навичок у профільну (професійно орієнтовану) підготовку психологів.* Риторика тісно пов'язана з різними дисциплінами, передусім з українською мовою (за професійним спрямуванням), іноземною мовою, культурою професійного мовлення, а також філософією, психологією, логікою, педагогікою, етикою й іншими дисциплінами відповідно до професійного напрямку підготовки студентів. Проте, інтегруючи різні дисципліни, риторика має своє дослідницьке поле, постає як комплексна наука міждисциплінарного характеру, теорія та практика якої опирається на досягнення різних галузей знань і водночас сприяє налагодженню міждисциплінарних зв'язків, а головним її об'єктом як наукового напрямку є дискурсивні практики [1]. Це особливо важливо враховувати у процесі підготовки майбутніх психологів.

Крім цього, риторична наука має відчутний вплив на більшість дисциплін, передбачених освітньою програмою підготовки фахівців спеціальності «Психологія». Риторика і професійно орієнтовані навчальні курси (психолінгвістика, нейролінгвістичне програмування й ін.) у навчанні майбутніх психологів перебувають у тісному зв'язку, оскільки предметом вивчення є мова, мовлення та мислення, інші аспекти впливу мови на розвиток і психіку людини.

У процесі формування риторичної компетентності майбутніх психологів у ЗВО риторичну варто розглядати не лише як дисципліну, що сприяє налагодженню міждисциплінарних зв'язків та інтегруванню знань і вмінь фахівців у системі загальнонаукової підготовки фахівця, а як навчальний курс, який поєднує (інтегрує) риторичну та професійну компетентності, сприяючи взаємному збагаченню та розвитку кожної з них. Тому формування риторичної компетентності майбутніх психологів під час навчання у ЗВО доцільно здійснювати і у процесі вивчення дисциплін професійного спрямування.

Реалізація четвертої умови, на наш погляд, передбачає:

- налагодження міждисциплінарних зв'язків у професійно орієнтованій і риторичній підготовці;
- проєктування та проведення інтегрованих (бінарних) занять;
- розроблення професійно орієнтованих завдань із риторики (урахування тем індивідуальних робіт відповідно до професійного спрямування);
- вивчення психологічних дисциплін, які досліджують взаємозв'язок мови та психології (психолінгвістика, нейролінгвістичне програмування тощо);
- цілеспрямована допомога викладачів риторики в підготовці студентів до участі в науково-практичних заходах професійного спрямування (виступи на семінарах, конференціях, участь у професійних дискусіях, дебатах, захист курсових і дипломних робіт) тощо.

Висновки. На нашу думку, реалізація зазначених педагогічних умов формування та розвитку риторичної компетентності майбутніх психологів у ЗВО сприятиме усвідомленню важливості та цінності риторичних знань, умінь і навичок у процесі професійної підготовки, особистісному розвитку та високоефективній професійній діяльності в майбутньому, розвитку критичного мислення, тобто формуванню риторичної особистості. Уважаємо, що обґрунтовані умови риторичної підготовки майбутніх психологів дадуть змогу досягти високого комунікативного-риторичного рівня спілкування, що забезпечить належну професійну підготовленість, готовність до комунікування у складних професійних ситуаціях.

Подальшого дослідження потребує розроблення та впровадження методики й інноваційних технологій формування риторичної компетентності майбутніх психологів у вищій школі..

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гайдукевич К. Предмет та класифікації риторики у науковій думці останньої чверті ХХ – початку ХХІ ст. *Культура і сучасність*. 2013. № 1. С. 59-65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kis_2013_1_12.
2. Головешко Б. Педагогічні умови формування лідерських якостей у майбутніх фахівців з адміністративного менеджменту у вищому навчальному закладі : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Харків, 2017. 294 с.
3. Купчак М. Реалізація педагогічних умов формування готовності до професійної діяльності майбутніх експертів з екології. *Young Scientist*. 2017. № 10 (50). С. 466-470.
4. Литвин А. Методологічні засади поняття «педагогічні умови» : практичний посібник. 2-е вид., доп. і перероб. Львів : ЛДУБЖД, 2018. 88 с.
5. Стандарт вищої освіти України : наказ Міністерства освіти і науки від 24 квітня 2019 р. № 565. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/053psikhologiyabakalavr.pdf> (дата звернення: 15.07.2019).